

Katarina Bušić

Etnografski muzej Zagreb
kbusic@etnografski-muzej.hr

UDK / UDC 391(497.5-37 Županja)

Stručni rad / Professional paper

Primljeno/ Received: 15.04.2004.

Prihvaćeno / Accepted: 28.12.2004.

Tradicijsko odijevanje u Županji i okolici

Županjska Posavina zauzima jugoistočni dio Vukovarsko-srijemske županije. Tradicijski oblici odijevanja i češljanja na tom prostoru slabo su istraženi. Na osnovi terenskih istraživanja i dosadašnje literature, proučene su promjene tradicijskog ruha u Županji i bližim joj selima u razdoblju od kraja 19. st. do današnjih dana. Razlikuju se i opisuju dva osnovna tipa nošnje - stariji, koji izlazi iz redovne uporabe krajem 19. st; i mlađi, svečani, koji se razvijao tijekom 20. st. i koji se danas prepoznaje kao županjska narodna nošnja.

Ključne riječi: narodne nošnje, odijevanje,
Županjska Posavina

Uvod

Tradicijsko odijevanje stanovništva županjske Posavine slabo je istraženo. Dok su pojedina područja Slavonije detaljno obrađena, podaci o odijevanju i češljanju u županjskom kraju razmjerno su rijetki u etnološkoj literaturi. Najstarije podatke možemo pronaći u Lovretićevoj monografiji *Otok*, gdje se u nekoliko kraćih crtica opisuje nošnja pojedinih sela istočne Slavonije.¹ Osim na nekoliko članaka Janje Juzbašić,² kustosice Zavičajnoga muzeja

---

¹ Lovretić, J. (1990) *Otok*, pretpisak iz Zbornika za narodni život i običaje južnih Slovena, JAZU Zagreb, Knjiga II-1897, III-1898, IV-1899, VII-1902, XXI-1916. i XXIII-1918.

² Juzbašić, J. (1994) Iz etnografske baštine, u: *Županjski vijenac*, Županja, Hrvatski radio Županja, str. 92-99, (1997) Etnološke teme županjskog kraja, u: *Županjska Posavina*, Vinkovci, Slavonska naklada "Privlačica" Vinkovci, str. 20-29, (1997) Oglavlja udanih žena u Županjskoj Posavini, u: *Ženska ogavlja u Županjskoj Posavini*, Županja, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji, str. 11-20.

“Stjepan Gruber” u Županji, ovaj se prikaz temelji na terenskom istraživanju, koje sam provela u prosincu 2003. godine za potrebe Posudionice i radionice narodnih nošnji.

Županjska Posavina zauzima južni i jugoistočni dio Vukovarsko-srijemske županije. Na jugu graniči s Republikom Bosnom i Hercegovinom, a na istoku sa Srbijom i Crnom Gorom. U širem smislu, naziv se odnosio na sva mjesta nekadašnje Županjske općine - Babinu Gredu, Bošnjake, Cernu, Drenovce, Đuriće, Gradište, Gunju, Posavske Podgajce, Račinovce, Rajevo selo, Soljane, Strošince, Šiškovce, Štitar, Vrbanju i Županju.

Ovaj dio Slavonije obiluje različitim vrstama narodnih nošnji pa gotovo svako selo ima svoja specifična obilježja i nazive pojedinih odjevnih elemenata. Budući da su se administrativne granice rijetko podudarale s odrednicama tradicijskoga života, iz skupine navedenih izdvajaju se sela Cerna i Šiškovci, čija nošnja ima obilježja vinkovačkoga stila, te Babina Greda, koju karakterizira odijevanje i češljanje brodskoga tipa. Ostala naselja dijele se u dvije veće skupine – *Elferiju* i *Cvelferiju*,³ s većim razlikama u odijevanju. U selima koja gravitiraju Županji – Bošnjacima i, danas prigradskom naselju, Štitaru te u samoj Županji pojedini autori označili su narodnu nošnju *graničarskim tipom županjskog stila* s manjim razlikama u odijevanju (Svirac, Juzbašić, 1994:160). Krojem i načinom ukrašavanja tradicijskoga ruha njima se priključuje i Gradište, koje istovremeno ima neka obilježja brodske i vinkovačke nošnje.⁴ U članku će se obraditi narodna nošnja ovih četiriju naselja, pri čemu će naglasak biti na Županji. Lokalni oblici odijevanja, kakve danas poznajemo, iskristalizirali su se krajem 19. i početkom 20. st. Tada je starinsko *ruvo* izašlo iz redovne uporabe. Promjene su se događale i tijekom 20. st. u pravcu unificiranja, osobito ženske nošnje.

Povijesni utjecaji

Na cijelom županjskom području dominira starosjedilačko *šokačko* stanovništvo.⁵ Velik utjecaj na život seljaka imala je opstojnost Vojne krajine i stranih vlasti od kraja 17. do kraja 19. stoljeća pa su mnogi elementi iz tog razdoblja postali sastavnim dijelom

³ Podjela i nazivi potječu iz vremena Vojne krajine. U sklopu VII. Brodske pješačke regimente Županja je bila sjedište 11. satnije (njemački *elf*=11), a Drenovci 12. (*zwölf*=12). *Cvelferiji* su pripadala sela Drenovci, Đurići, Gunja, Posavski Podgajci, Račinovci, Rajevo selo, Soljani i Vrbanja, a *Elferiji* Županja, Bošnjaci i Štitar. Selo Strošinci nije bilo u sastavu Brodske nego Petrovaradinske pukovnije i jedino je selo županjske Posavine koje geografski pripada Srijemu.

⁴ Više je sličnosti s brodskom nošnjom (npr., marama i pregača s *garnirom*, svečana ženska *rubina* s uzdužnim vezovima itd.).

⁵ *Šokac* je etnički naziv za pripadnika dijela hrvatskog življa u Slavoniji, Srijemu, Baranji, Bačkoj, Banatu i Bosni. Do danas nisu jasno utvrđeni porijeklo i značenje imena *Šokac*, iako postoji nekoliko različitih i zanimljivih teorija. U vrijeme Vojne krajine (*Granice*), *Šokadijom* se smatralo samo njezino vojničko područje na srednjem i istočnom dijelu, za razliku od građanskog dijela (*Paorije*) koji je bio pod banskom upravom.

tradicijske kulture. Ukidanje Vojne krajine krajem 19. st. ubrzalo je raspad seoskih kućnih zadruga, a time počinju postupno nestajati pojedine odrednice seljačkog života, kao što su, npr., karakteristična hijerarhija u zadrugama, raspodjela poslova, proizvodnja tekstila u kućnoj radinosti i slično.

Na odijevanje stanovništva Županje i okolice utjecala je prisutnost Engleza i Francuza od osamdesetih godina 19. do početka 20. st.⁶ Poznato je da su se tijekom stoljeća međusobno prožimali građanski i seljački utjecaji te da se u pojedinim dijelovima tradicijskoga ruha i načinima njegova ukrašavanja prepoznaju određeni umjetnički stilovi. Trebalo bi još utvrditi u kojoj je mjeri prisutnost spomenutih stranaca utjecala na odijevanje na užem županjskom području.⁷ Kazivači ponekad i sami uočavaju djelovanje koje su izvršili *kotar i gospoda*.⁸

Narodna nošnja županje i okolice

Općenito

Osnovni dijelovi tradicijske odjeće bili su šivani od domaćeg bijelog platna, najprije lanenog, a kasnije, posebno tijekom 20. st., pamučnog (od kupovne niti). Sve do Drugoga svjetskog rata žene su tkale platno u domaćoj radinosti. Prevladavali su nekrojeni oblici ruha – po čemu se županjsko područje ne razlikuje od ostalog dijela panonskoga kulturnog područja. Pole platna najčešće su se spajale *sastavom*, sitnim bijelim vezom, koji je dobio naziv prema svojoj svrsi.⁹

Poznate su različite vrste platna *tkanja*, koje su se upotrebljavale za izradu određene vrste ruha. Tako su se, npr., od tankoga *usnivanog misirskog tkanja* izrađivale svečane varijante nošnji, a od debljega dijelovi svakodnevnog odjeće.¹⁰ Ostali odjevni elementi bili su izrađeni od vune, kože ili različitih tvorničkih tkanina, posebice svile.

⁶ Stoljetne hrastove šume privukle su strane poduzetnike pa je u Županji osnovana tvornica tanina i pokrenuta proizvodnja bačvarskih dužica za europska tržišta.

⁷ Do sada su detaljnije istraženi utjecaji na društveni život i gospodarstvo.

⁸ Nakon ukidanja Vojne krajine Županja je postala središte kotara. Stanovnici okolnih sela smatrali su da se Županji *gospodski* drže i odijevaju. Često se pjevalo: *Oj, Županjo, bečki perivoje,*

U tebi su najlipše gospoje.

⁹ *Sastav* – bijeli vez koji se radi običnom šivaćom iglom. Koncem se spajaju pole platna i pritom izvode različiti uzorci.

¹⁰ *Misir* – najfinije i najtanje usnivano tkanje, koje se tkalo kupovnim koncem s oznakom 200 (kazivačice rabe izraz *dvi stotine*). *Usniv* – uzorkovano tkanje (s uzdužnim prugama) dobiveno umetanjem debljih niti pri snovanju. Niti s oznakom 150 davale su nešto deblje tkanje, a od *šezdeset u paketu* tkani su dijelovi odjeće za svakodnevnu uporabu. Za razliku od ovoga, u nekim dijelovima Slavonije *misivrom* nazivaju platno tkano na dva vratila. *Čenar* – grubo tkanje. *Škvoravo tkanje* i *bora* nisu se koristili za odjeću.

Dječja nošnja

Zbog nedostatka starijih izvora, danas je teško utvrditi oblike tradicijskoga dječjeg ruha. Može se pretpostaviti, da su se, analogno susjednim područjima, djeca tijekom prvih godina života odijevala u duže košuljice jednostavnih krojeva s malo ukrasa.¹¹ Kako je dijete raslo, ruho je vrstom i krojem sve više sličilo odjeći odraslih. Oko četrte ili pete godine života dječaci su dobivali *gaće*, *rubinu* i *prsluk*, a djevojčice *rubine*, *suknje* i *bluze*. Nakon završetka osnovne škole, oko dvanaeste godine, djevojčice su se mogle *kititi* i družiti s djevojkama (Toldi, 1979:2).

Muška nošnja

Osnovni dijelovi muškoga tradicijskoga ruha jesu košulja *rubina* i *gaće*. *Rubina* se nosila preko *gaća* i sezala je do bedara. Stan se krojio od dvije pole platna, a rukavi svaki od pole i pol. U zapešću su bili skupljeni u *manžetne* (nekada su se nazivale *zapunci*). Ispod rukava umetali su se četvrtasti umeci - *latice*. Ramena su bila podstavljena platenim *poramenicama*, *naramenicama*. Košulja se, u pravilu, dijelom kopčala *pučetima* na lijevoj strani prsa, a mogu se pronaći i primjerci s kopčanjem na desnoj strani.

Na prednjoj strani, u visini prsa, nalazio se ukrasni umetak - *prsa* ili *foramette*, izveden nekom od tehnika bušenoga bijelog veza. *Rubine* su se uz donji rub ukrašavale čipkom, a povrh njega ušivkom - *umetom*. Stariji primjerci najčešće su bili ukrašeni *pripletom*, *raspljetom*, a noviji *slingom*, *rišaljeom* ili *toledom*.¹² Početkom 20. st. raširila se primjena zlatoveza pa su svečaniji primjerci *rubina* bili ukrašavani i ovom tehnikom. Prevladavaju vegetabilni motivi (različite vrste stiliziranoga cvijeća, lišća i grančica; čest je motiv hrastovog lišća i žira), ponekad kombinirani s geometrijskim oblicima (vitice, rombovi, kružnice). Nešto kraća *rubina*¹³ drugačijega kroja nosila se umetnuta u hlače *rajtozne*.

Svaka nogavica *gaća* bila je krojena od dvije pole platna, a na njihovom sastavu nalazio se četvrtasti umetak - *tur*. U struku se kroz porub uvlačila uzica - *svitnjak*, kojim su se *gaće* nabirale i pričvršćivale. Nogavice su sezale do gležnjeva. Njihov donji dio također se ukrašavao čipkom i *umetom* izrađenim nekom od spomenutih tehnika *ručnoga rada*. U pravilu, osnovni dijelovi muškoga ruha ukrašavali su se istovrsnim vezovima kao i ženski, samo u nešto skromnijem obliku. Stariji ljudi, posebice pastiri

¹¹ Zvonimir Toldi obradio je oblike dječjeg ruha na brodskom području za potrebe izložbe "Dijete i njegov svijet" (Muzej Brodskog Posavlja, 1979).

¹² *Priplet*=sastav; *raspljet* – bijeli vez kod kojeg se izvuku niti osnove, a potom se običnom iglom opleću niti potke; *slinga* – bušeni bijeli vez kod kojeg se koncem (ručno ili strojno) opleće izrezano platno; *rišalje* – na izrezanim dijelovima platna oblikuju se štapići koji premošćuju praznine; *toledo* – niti osnove i potke izvlače se po sistemu brojanja niti, a zatim se preostale niti opliću.

¹³ Ove su *rubine* novijega postanka. U ramenom dijelu imaju oplećnicu – *sall*, na koju se našiva donji dio stana, rukavi i ovratnik.

- *čobani*, oblačili su preko *gaća* hlače od domaćega čvrstog bijelog platna zvane *oplatnjare* (Krstonijević, 1982:9).

Tkanica se nije nosila radnim danom (osim pri odlasku *u selo* ili u kosidbu, kada bi se na nju pričvrstio *vodir*), nego u svečanijim prigodama. Starije tkanice bile su izrađene od grublje vune u različitim kombinacijama boja. Na krajevima su završavale kraćim resama. Od vremena djelovanja Radićevog HPSS-a (HRSS-a, HSS-a) i "Seljačke sloge" raširila se uporaba trobojnice – *narodne tkanice*.¹⁴ Na županjskom području nisu se nosile tkanice s *gombama* poznate u nekim dijelovima Slavonije.¹⁵

U svečanijim prigodama preko košulje se nosio *kamizol*, kraći prsluk plave, smeđe ili crne boje. Ljeti su se odijevali svileni, a za hladnijih dana štofani ili *sometni* prsluci. Zimi se nosio i *pršnjak*, prsluk izrađen od janječeg krzna okrenutog prema unutra. Na prednjoj je strani bio ukrašen raznobojnim kožnim aplikacijama, ogledalcima i obrubljen krznom. Kopčao se na ramenu i boku. Zimi su muškarcu nosili *gaće* od debljega tkanja, hlače od valjane vune (stariji oblik) ili *rajtozne* – hlače jahačkog kroja izrađene od smeđega samta.¹⁶ Na to su nosili *kabanice*, duge suknene kapute tamnih boja ukrašene zelenim, crvenim ili crnim aplikacijama vrpci *gajtana*. Muške kabanice, za razliku od ženskih, imaju ovratnike. Kraći tamnoplavi kaput od valjane vune u županjskom kraju nosi naziv *špenzle*, osim u Babinoj Gredi, gdje se naziva *ćurakle*. Uz donji rub i rubove rukava županjsko je *špenzle* ukrašeno s jedanaest raznobojnih, horizontalnih, valovitih pruga. Šare su bile znak raspoznavanja dijelova nekadašnje Vojne krajine, a Županja središte 11. *kumpanije* – *Elferije*.¹⁷ Identični uzorak nalazio se i na muškim čarapama od valjane vune – *fuseklama*.¹⁸ Na starijim fotografijama uočavaju se vunene čarape tamnocrvene boje ukrašene bijelim zrcima poput narukvica *štikli*. Ovakvi primjerci nosili su se do sredine 20. st. i danas ih je malo očuvano. Muškarcu, a žene osobito o pokladama, nekada su noge omatali suknenim krpama *obojcima*, kariranim u bež-smeđoj kombinaciji. Na *obojke* su se obuvali opanci *kajišari*. Kasnije su prevladali opanci s ukrasnom metalnom kopčom *bagom* zvani *idealima*, ili

¹⁴ Braća Antun i Stjepan Radić osnovala su 1904. Hrvatsku pučku seljačku stranku. Dvadesetih godina formirana je prosvjetna i dobrotvorna organizacija "Seljačka sloga", koja se, u nastojanju da seljaštvo uključi u politički i gospodarski život zemlje, bavila njihovim prosvjećivanjem i osvješćivanjem, zatim osnivanjem pjevačkih društava i njihovim predstavljanjem na glavnim i pokrajinskim smotrama folkloru.

¹⁵ Lovretić navodi da su u Županji i okolnim selima muškarcu nosili *šljokane kajiše* (Lovretić, 1990:97).

¹⁶ Gornji je dio hlača širi, a donji užu. Naziv od njem. Reithose – jahaće hlače (Anić, Goldstein, 1999:10-66).

¹⁷ Sredinom 19. st. vojne su vlasti odlučile provesti uniformiranje neslužbene graničarske odjeće na području Brodske regimente. Dotadašnji gornji, zimski dio ruha - sukneni *gunjac*, dobio je za *kumpaniju* odgovarajuće šare uz donji rub i rubove rukava. Na užem županjskom području rabi se naziv *špenzle*, navodno prema engleskom tvorničaru Spenceru, čiji su način izrade odjevnih predmeta od valjane vune prihvatili i *strikeri* na tom području (Lešić, 1975:135). Jednostavniji kaput bez šara nosili su stariji ljudi. *Strikeri* su bili u Vrbanji, Vinkovcima, Vukovaru, Đakovu i Šidu.

¹⁸ Ženske čarape bile su na *jabuke*, kao i štitarsko *špenzle*. Lovretić bilježi *mrku strikanu reklu bez šare* (Lovretić, 1990:96).

s jezikom *kalančorom*. Izrađivali su ih majstori *opančari*. Uz hlače *rajtozne* uvijek su se nosile čizme visokih sara.

U svečanijim prigodama i za toplijih dana muškarci su glavu pokrivali crnim šeširima *kapama*. Kitili su se obično cvijećem, zelenilom asparagusom, vrpcom trobojnicom, a ponekad i zlatnicima *dukatima*. Zimi je glavu štitila crna ili smeđa janjeća šubara ulegnuta tjemena.

Ženska nošnja

Žensko tradicijsko odijevanje održalo se u svakodnevnoj uporabi duže nego muško – ponegdje do početka 20. st. Pojedini dijelovi toga ruha zadržali su se kao podloga kasnijem *šokačkom* odijevanju, koje je danas u većini sela županjske Posavine također nestalo.

Stariji sloj tradicijskoga ruha, koji se sastojao od košulje - *oplečka* i suknje - *vezenke*, nestao je iz svakodnevne uporabe posljednjih desetljeća 19. st. Osnovni dio *malog oplečka* krojen je od tri ili tri i pol pole, a rukavi od jedne pole platna. Kraći rukavi na rubovima bili su ukrašeni *heklanjem*, *šlingom*, *rišaljeom*. Kod županjskog malog *oplečka* vratni izrez bio je obrubljen *ošvicom*. Prsa su također bila ukrašena (*naradita*). Bošnjački *oplečak* dijelom se kopča na prednjoj strani. *Mali oplečak* kasnije se nosio uz suknje, npr., u goste ili običnim danom na sv. mise. Donji dio – *vezenka*, šivala se obično od šest pola debljega domaćeg *usnivanog* ili čistog tkanja.¹⁹ Vodoravni i okomiti ukrasi izvode se pamučnim koncem – *predicom*, ili vunom u crvenoj ili u kombinacijama crno-crvene ili plavo-crvene boje. *Vezenka* je dobila naziv po vezu napuštanog pružanki - ručnom reljefnom vezu izvedenom tehnikom brojanja niti. Reljefni vez izrađivao se i tehnikom *šitiranja* pomoću jednostavna ručnog pomagala - mašinicice. Na županjskom području prevladavali su geometrijski motivi – kružnice, pletenice te valovite i cik-cak linije. Na starijim primjercima *vezenki* široki je vodoravni porub u svom gornjem dijelu završavao *šupljikom* - sitnim rupičastim vezom izvedenim iglom. Na istom mjestu pojavljuje se uži *raspletani* ukras. Za razliku od ostalih slavonskih krajeva, vodoravni vez *predicom* ili vunom bio je položen znatno iznad poruba. Uz rub se prišivala kukičana (*heklana*) čipka jednostavnije izrade. U Gradištu ovakvu *rubinu* nazivaju *petopolkom*, iako je šivana od šest pola platna. Posebno su lijepi primjerci ukrašeni tehnikom *križića* plave boje, koji su se nosili na Cvjetnicu. Početkom 20. st. iz uporabe su nestale *rubine vulanke* ukrašene bijelim pamukom *vulom*.²⁰ Radi lakšeg kretanja pri radu žene su se *potkasivale* - na bokovima podizale i zaticale *rubine* za tkanicu. Ovisno o debljini žene, ispod *rubine* se nosilo dvije ili više podsuknji. Prvo se odijevala *donja rubina*, a zatim *unterok*.²¹ Bile su izrađene od *prostijeg* čistog tkanja, ka-

¹⁹ Stariji primjerci *vezenki* izrađeni su od čistog debljeg tkanja, a pole platna nisu šivane, nego spajane *sastavom*.

²⁰ Kazivačice navode da su takve *rubine* u doba njihove mladosti nosile još samo vrlo stare žene.

²¹ U Šitaru se najdonja podsuknja naziva *krila*, u Gradištu *krilca*.

snije od šifona, i najčešće su se ukrašavale kukičanom *heklanom* čipkom.²² Podsuknje su ujedno predstavljale i donje rublje, jer se gaće nisu nosile. Kada je *starovirsko ruvo* zamijenilo *šokačko* odijevanje u suknje i bluže, *donja rubina* i *unterok* ostali su u upotrebi. Zadržali su svoju prvobitnu funkciju donjih dijelova odjeće.

Struk se opasivao šarenim vunanim tkanicama s kraćim resama. Uz starinsko ruho nosila se tamna vunena pregača – *kecelja*, oivčena kraćim resama. Mogla je biti čisto crna ili prošarana raznobojnim vunanim ili srebrnim (*srmanim*) nitima. Uglavnom se utkivala, *prithivala* vuna u jednoj boji (plavoj, tamnocrvenoj, zelenoj) pa *kecelje* nisu bile pretjerano šarene. Osim ovoga starijeg tipa pregače domaće izrade, uz *vezenku* se nosila i *kecelja* od tanjega kupovnog pamučnog materijala – *cica*.²³ Bile su različitih boja - žarke za mlađe, zagastije za starije žene, obično sa sitnim točkicama i uzorcima. *Kecelje* su ponekad imale našiven volan i dvije uže vezice - *tračke*. U Županji su se osobito nosile o pokladama.

Mlađe su žene oko vrata nosile crvene pamučne *cicane* marame sa sitnim bijelim točkicama. Kod starijih su dominirale plave boje. Bile su trokutastog oblika, često s našivenim volanom uz rubove. Starije žene zagrtale su crne svilene ili pamučne marame. Nosile su se i u žalosti. Tijekom 20. st. u Štitaru i Bošnjacima pojavile su se platnene bijele *šlingane marame* s volanima. Županjke ih nisu često nosile. Za hladnijeg vremena odijevao se kratak *kožuščić* od janjeće kože, bogato ukrašen raznobojnim kožnim aplikacijama i ogledalcima. Stariji županjski primjerci nemaju puno sitnih kružnih aplikacija, već na njima dominira nekoliko krupnijih vegetabilnih motiva, koji odgovaraju onima na muškome *pršnjaku*. Ovakvi su primjerci danas rijetki, jer se tijekom vremena raširila uporaba *kožuščića* sličnih onima iz zapadnijih, brodskih krajeva. Zimi se nosila i *reklja* - kraći kaputić od valjane vune tamnoplave boje. Kod mlađih žena bio je uz donji rub ukrašen užim *obrubom* i *lozom*, a kod starijih zelenim ukrasom u obliku vitica i grančica *lozom*. Izrađivali su ih majstori u Vinkovcima, Vrbanji i Đakovu. Žene su nosile i kapute od smeđeg sukna - *kabanice*. Ženske *kabanice* i *reklje* nisu imale ovratnike, nego ovalne vratne izreze.

I žene su zimi omatale noge *obojcima* i obuvale *opanke kajišare*. Takva obuća zadržala se vjerojatno do početka 20. st. Sudeći prema fotografijama nastalim prije Drugoga svjetskoga rata, tada su se tako obuvale samo tijekom pokladnoga razdoblja. Sličnu sudbinu imale su i vunene čarape s upletenim staklenim zrcima, zatim pletene *čičkanе čarape* i, danas rijetko sačuvane, *fuseklice* - tamnoplave čarape od valjane vune sa specifičnom *šarom* na gornjem rubu.²⁴ Najdulje su se u upotrebi održale tamnocrvene *čarape s gulicama*²⁵ (najčešće ružičaste boje). Obuvaju se i danas u kombinaciji

²² Na ovim odjevnim elementima čipka je često *necana*, što nije slučaj s gornjim dijelovima ruha. *Nec* – mrežasto izvedena čipka; prvo se uz pomoć igle i *raška* izradi mrežica, a zatim se vezom popunjavaju pojedini kvadratići da bi se dobio određeni motiv.

²³ Ovakve *kecelje* u većoj mjeri ulaze u uporabu prelaskom na "moderniji" način ženskoga *šokačkog* odijevanja u suknje i bluže. Mogu biti pravokutnog ili zaobljenog oblika s našivenim volanom i džepom.

²⁴ Za razliku od muških, ženske imaju *šaru na jabučice*, kao štinarsko *špenzle*.

²⁵ Gulice su vunene kuglice kao dio reljefnog ukrasa na čarapama.

s *vezenkom*. Tijekom 20. st. nosili su se opanci s ukrasnom kopčom *bagom* (koje često nazivaju *idealima*) ili s jezikom *kalančorom*.

Tijekom druge polovice 19. st. razvio se novi oblik ruha namijenjen svečanim prigodama, koji se, unatoč određenim mijenama tijekom vremena, danas prepoznaje i definira kao *županjska narodna nošnja*.²⁶ Odijevalo se redovno na velike crkvene blagdane sve do sredine 20. st. (sl. 1)

Osnovni su odjevni elementi: gornji dio - *oplećak* i donji dio - *rubina*. U Županji, Štitaru i Gradištu zadržao se *veliki oplećak*, kod kojeg je stan sastavljen od četiri pole platna (dvije za prednjicu i dvije za leđa), a rukavi svaki od dvije pole.²⁷ Rukavi su zajedno sa stanom pomoću uzice (*pertla*) nabrani u vratni otvor. Rukavi sežu do zapešća, a pod pazuhom su prošireni četvrtastim umetkom *laticom*. *Veliki oplećak* nosio se u svečanim prigodama pa je ukrašavan cijenjijim tehnikama *ručnoga rada – toledom, šlingom i rišaljeom*.²⁸ Ukraš dolazi na rubove i sredinu rukava, na spojeve pola. *Umet* može biti i našivena traka sa zlatovezom, koja se skida prilikom pranja.²⁹ Ispod *velikog oplećka* nosio se manji u funkciji potkošulje. Početkom 20. st. rukavi su na ramenima slobodno padali, dok se kasnije ustalilo podizanje rukava uz pomoć platnenog ili kartonskog umetka (*nadigač*) pričvršćenog na ramenima na donji oplećak, što je zadržano i danas. Rukavi se podvezuju ispod lakta crvenim ili ružičastim svilenim *mašlama*.³⁰ Neka da su široke rukave *velikoga oplećka* nazivali *rokoko rukavima*. U Bošnjacima, gdje nema *velikog oplećka*, mali predstavlja i svečanu varijantu pa se ukrašavao obilnije nego u Županji i Štitaru. Tako su vratni izrez i vez na *prsimu* obrađivani sitnim ukrasom,³¹ *prsa* su bogato vezena, a rubni je ukras na rukavima širok. Posebno su lijepi *toledani* primjerci, čija se uporaba raširila i u Županji.

Gornja rubina nosi se povrh podsuknji, a seže do gležnjeva.³² Sastavljena je od šest ili sedam pola *usnivanoga misirskoga* tkanja. Na stražnjem dijelu pojasa rubina se bogato nabire u komad tkanine nazvan *ušivalo*.³³ *Gornja rubina* ukrašava se iznad poruba vodoravnim ukrasom (*umetom*) i na rubu većim čipkama izvedenim *šlinganjem, rišaljeom,*

²⁶ Najčešće se rabi naziv *županjska nošnja*.

²⁷ U Županji i Štitaru rukavi su ravni, a u Gradištu mogu biti nabrani u uže *falte*.

²⁸ *Toledo* i *šlingeraj* posebno su razvijeni u Bošnjacima, po čemu je to selo poznato u etnološkoj literaturi. U selima oko Vinkovaca i Županje ovaj način ukrašavanja prelazi gotovo u profesionalnu radinost domaćih žena (Gušić, 1955:70). U Bošnjacima se često pjeva: *Bošnjaci se nadaleko znaju Po oborci i po šlingeraju*. (Oborak ili uborak je posuda okruga oboda od kuhanjem savijenog drva)

²⁹ Osnovni dijelovi ruha bogatije se ukrašavaju zlatovezom (*umet* na rukavima *oplećka* i okomiti ukras na *rubini*) tek od sredine 20. st. Do tada se zlatovez uglavnom nalazio samo na marami koja dolazi oko vrata – *zlatari*, i na *zavoju* za glavu. Najčešće se zlatom veze preko papira.

³⁰ U Štitaru i Gradištu rukave podvezuju iznad lakta.

³¹ Radi se o malim *šlinganim* trokutićima ili polukružnicama.

³² Sredinom 20. st. *rubine* su sezale do pola lista. Kazivačice se sjećaju da su pojedine žene kratile svoje *rubine*. Poneke se i danas odijevaju tako. Na fotografijama s početka 20. st. primjećuje se također dosta kratko odijevanje.

³³ Na donjem rubu *unteroka* često se našivao *volan*, koji je, dobro *uštirkan*, najviše širio *gornju rubinu*.

toledom. Na starim primjercima pojavljuju se *tamburirani* i *đerdani vezovi* te *file*.³⁴ Nabori (*falte*) u Županji nisu posebno ukrašavani svilovezom ni *narodnim vezom*, plošnim vezom koncem u boji, dok se u posljednje vrijeme bogato popunjavaju zlatovezom.³⁵ U Gradištu se na uzdužnim *prutovima*,³⁶ od struka do vodoravnih ukrasa, mogu naći motivi izvedeni svilovezom ili *štikanjem* (*narodnim vezom*).³⁷ Osim *misirskih gornjih rubina* u svečanim prigodama žene su odijevale i *svilene rubine*, tkane od svilenih niti – *svilenca*. Pri tkanju *pučica* je mogla biti domaća ili kupovna svilena nit, a osnova pamučna. Ovakve *rubine* nisu sakupljane u *falte*, nego su u struku bogato nabirane. Uz donji se rub obično našivala fina kupovna svilena čipka. U prvoj polovici 20. st. *manjim svecem* nosile su se *rubine* ukrašene samo čipkom na donjem rubu, kod kojih su pole platna spajane *sastavom*. Danas ih je malo očuvano.

Struk se opasivao šarenim vunanim tkanicama ili tkanicama-trobojnicama, koje su završavale resama. Tijekom 20. st. u Županji se nije nosio pojas preko tkanice; pojavio se, ukrašen zlatovezom, tek krajem stoljeća u novoizrađenim kompletima narodnih nošnji. Pojas su ponekad nosile Štitarke, a krajem 19. st. i Bošnjačanke (Lovretić, 1990:99).³⁸

Prednja pola *rubine* uvijek se prekrivala različitim pregačama. Na svečanu *rubinu* nosio se svileni *zapreg* pravokutnoga oblika, od boka do boka bogato *narozan* na uziću. Pregača seže do rubne čipke na *rubini*. Stariji primjerci ovih pregača izrađeni su isključivo od jednobojskih ili uzorkovanih svilenih tkanina nježnih boja – ružičaste, svjetloplave, svjetlozelene, *krem* i boje *starog zlata*.³⁹ Obično nisu ukrašavane volanima, čipkama ni zlatovezom. U posljednje vrijeme *zaprezi* se ukrašavaju zlatovezom uokolo, uz rubove, ili se motivi ravnomjerno razmještaju po površini. U Gradištu pregače na donjem dijelu najčešće imaju *garnir*, veći volan nabran u sitne *falte*, povrh kojeg dolazi ukras izveden zlatovezom (*zlatim*).

U svečanim prilikama oko vrata su se nosile *prandžare*, kupovne marame od debljih svilenih tkanina, ukrašene uz rubove velikim resama odgovarajućih boja. Bile su četvrtastog oblika; nosile su se dijagonalno presložene i prekrížene sprijeda na prsima. Pojedine marame (obično tamnoplave i crvene boje) imale su uz rubove nekoliko svjetlijih pruga. Takve primjerke u nekim mjestima Slavonije nazivaju *križarama*. Od

³⁴ *Tamburiranje* – vez kod kojega se ispletenom niti oblikuje motiv ili se njime najčešće popunjava prostor oko centralnog motiva, a ponekad i cijele površine (Juzbašić, 1994:8). *Đerdef* – prvo se izvuku po četiri vodoravne i četiri uspravne niti, a zatim se preostale opletu koncem tvoreći mrežu. Popunjavanjem praznina nastaju različiti motivi (Forjan, 2003:22). *File* je vez koji pojedine kazivačice positovjećuju sa *derdefom*.

³⁵ Primjerke suvremene izrade ne smatram reprezentativnima za županjsko područje, jer se preuzimaju karakteristike susjednih tipova nošnji (npr., vinkovačke ili brodske).

³⁶ Gradiške svečane *rubine* također se nose do gležnja, a nabori su nešto uži nego u Županji i Šitaru.

³⁷ Radi se o plošnom popunjavanju motiva šarenim koncem. Termin *narodni vez* koristi se u Županji, a *štikanje* u Gradištu.

³⁸ Pojas se ne stavlja ukoliko marama za leđa ima ukrašene završetke koji se vežu straga u struku.

³⁹ U svim selima *Cvelferije* svečane pregače i marame za leđa izrađene su od crne svile. Prema Lovretiću, i u Bošnjacima su sredinom druge polovice 19. st. žene uglavnom nosile crni *zapreg* (Lovretić, 1990:99).

tridesetih godina 20. st. širila se primjena zlatoveza na maramama. Nastaju vrlo lijepi primjerci *zlatara*, izrađeni od najfinijih svilenih tkanina i bogato ukrašeni zlatovezom preko papira na dijelu koji prekriva leđa - *ćošku*. Često su imale produžene krajeve (*tračke*), također ukrašene zlatovezom, koji se straga vežu u *mašlu*.⁴⁰ Na *maramu* i *tračke* uvijek se našivao kraći volan. Ovakve trokutaste marame karakteristične su za Županju i bliža joj sela. Najčešće su zlatare bijele, tj. *krem* boje, zatim ružičaste, svjetloplave, zelene i crne. Posljednjih godina učestala je uporaba različitih nijansi crvene boje.

U prvoj polovici 20. st. zapešća su resile vunene narukvice – *šticle*, *štucne*, crne ili tamnocrvene boje, obično ukrašene staklenim bijelim zrcima. Danas je očuvan mali broj *štikli* i ne koriste se u folklorne svrhe, kao u ostalim dijelovima Slavonije. Oko vrata, povezani na crvenu svilenu vrpcu, stavljaju se *mali dukati*, a na prsa *veliki dukati*. Njihov broj bio je pokazatelj imovnog stanja djevojke ili *snaše* i njezine obitelji. Osim *dukata*, sprijeda na prsima, na mjestu križanja marame, ženski se svijet kitio i manjim broševima.

Na nogama su ljeti imale tanke *najlonke* – *kajzerice*, a za hladnijih dana *flor* ili *glotiferket-čarape*, sve u *drap* boji.⁴¹ Bijele pamučne čarape, koje su se u novije vrijeme nametnule za scenske izvedbe, Šokice nisu nikada nosile. Uz svečane oblike ruha nosila se odgovarajuća obuća: crne kožne *sandale* s remenčićem ili lakirane, također kožne *sandale* s remenčićem i manjom potpeticom, koje su izrađivali majstori opančari u Županji. U Gradištu *sandale* imaju višu potpeticu. Do dvadesetih godina 20. st. zimi su žene nosile visoke šnirane cipele, zatim *gozzerice*.

Napuštanjem svakodnevne uporabe tradicijskog ruha, žene su počele nositi suknje i bluže, a nekadašnji donji dijelovi odjeće (*donja rubina*, *unterok*) zadržali su svoju prvobitnu funkciju donjeg rublja. Ovakvo odijevanje označavalo se terminom *nositi se šokački*, za razliku od žena koje nose isključivo kupovnu odjeću – *civilku*. Osnovni su dijelovi suknja i bluza posebnog kroja, koje u kompletu čine *aljinu*, dok se suknja i jakna iste boje i tkanine nazivaju *kostimom*. Suknja se često malo *potkasivala*, da se vidi čipka na donjem ruhu, tj. *da prka*, prkosi.

Za hladnijih dana žene i danas nose prsluk od janjeće kože malo ukrašen šarenim aplikacijama - *kožu*, a zimi odijevaju plišane, štofane ili krznene strukirane *jakne*. *Glavu* pokrivaju različitim kupovnim maramama – plišanim, štofanim i slično. Na dan vjenčanja mlade su Šokice odijevale svilenu *aljinu* ili, zimi, *kostim* od finijeg štofa. Kasnije mnoge prelaze na *civilno* odijevanje i mlađi svijet prihvaća kupovne vjenčanice (sl. 2).

⁴⁰ Pri terenskom istraživanju naišla sam na *zlatare*, uz koje su *mašle* posebno izrađene pa se samo pričvrste straga na struk.

⁴¹ *Flor-čarape* odgovarale bi današnjim čarapama s više dena, a *glotiferket* debljim pamučnim štramlama. Flor: tanka svilena, djelomično prozirna tkanina (Anić, Goldstein, 1999:437), glatt (njem.): ravan, verkehrt: obratan (Anić, Goldstein, 1999:419).

Županjke su se o pokladama *oblačile u vuk*.⁴² Oprema se sastojala od podsuknji, finije *rubine*, svilene bluze i *zaprega* te *kožuščića*. Na nogama su bile *čarape s gulicama* i *opanci*. Glave su povezivale u *zavoj*, kao u svečanim prigodama. Radi se o kombinaciji starijeg i novijeg tipa nošnje, tj. o svečanijem odijevanju s dodacima zimskoga ruha (sl. 3).

Danas se u Županji *šokački nosi* samo nekoliko žena starije generacije (rođenih dvadesetih i tridesetih godina 20. st.).⁴³ U Štitaru se još uvijek i mlađe žene odijevaju na ovaj način po čemu to selo predstavlja iznimku na području županjske Posavine.

Oglavlje

Djevojčicama se kosa najčešće češljala u jednu ili dvije pletenice, koje su slobodno padale niz leđa, ili su se dvije gornje pletenice uplitala u dvije donje.

Koliko se može utvrditi na osnovi kazivanja i starih fotografija, djevojačka je frizura tijekom 20. st. pretrpjela znatnije promjene nego ogavlje udanih žena. Djevojke su kosu redovno plele u *cupove* - jednu ili dvije pletenice uredno složene na zatiljku.⁴⁴ Krajem 19. stoljeća u svečanim prigodama nosila se široka pletenica pletena od velikog broja pramenova vlastite kose.⁴⁵ (sl. 4)

Uspoređujući češljanje Otoka i ostalih sela istočne Slavonije, Josip Lovretić navodi za Županju: "Pletenica ko bošnjacka, samo velika i široka. Na čelu kosu ili raščešljaju ili *brenuju*⁴⁶. Cvićem se kite pod pletenicu." (Lovretić, 1990:121). Za Bošnjake raspolaže podacima negdje od sredine 19. st. Bilježi da su djevojke plele velike pletenice u 70-100 struka i pričvršćivale ih visoko na tjemenu dosta odmaknute od glave. Ta se praznina popunjavala cvijećem. Prednji dio kose nosio se *zategnut* ili *brenovan*, kasnije *začešljan*. Prema kraju 19. st. pletenica postaje kraća i uža, a mnoge djevojke prihvaćaju varoški način češljanja *u troje* s pletenicom omotanom oko glave (Lovretić, 1990:120).⁴⁷ U Gradištu, Štitaru i Babinoj Gredi krajem 19. st. nosile su se iste pletenice kao i u Županji. Zanimljivo je da je sjećanje na ovakvu vrstu ogavlja danas gotovo nestalo i da se ne primjenjuje u folklorne svrhe.

⁴² Pjevajući razne pjesme žene idu u koloni, a prva vodi povorku s velikom šibom u ruci. Nije poznato porijeklo i značenje ovoga običaja, niti su uz njega vezani specifični pokladni napjevi (uglavnom se pjevao *svatovac*).

⁴³ Eva Čolić, Anica Bačić, Ana Balentović, Katarina Balentović, Ana Baotić, Manda Bušić, Liza Filipović, Matija Filipović, Manda Galović, Reza Galović, Liza Juzbašić, Kata Svirčević i druge.

⁴⁴ Naziv *cup* danas se u Županji koristi za pletenicu izradenu od odrezane kose.

⁴⁵ Vjerojatno se radi o *graničarskom* tipu pletenice. Od šireg županjskog područja široka pletenica danas se nosi samo u Gradištu i Cerni, selima koja se dodiruju s vinkovačkim područjem, na kojem se zadržao ovaj oblik frizure.

⁴⁶ Brenovanje je postupak kovrčanja kose uz pomoć posebne metalne sprave, *brenajzla* koja se prethodno zagrijava.

⁴⁷ Otok i Bošnjaci dva su susjedna sela, što ovim Lovretićevim zapažanjima daje veću vjerodostojnost.

Daljnju varijantu svečane djevojačke frizure predstavlja *češljanje pod nec*,⁴⁸ kod kojega se prednji dio kose *brenovao* ili slagao u *velne*, a stražnji pleo u pletenicu i motao u vijenac ili *cup*.⁴⁹ Kod ovih frizura razdjeljak se češljao sa strane ili se sva kosa začesljavala nazad. Preko ušiju su puštani načesljani, blago valoviti (*brenovani malim brenajzлом*), kratki pramenovi kose. *Brenovanje* se zadržalo do sredine 1940-ih godina, kada su prevladale frizure jednostavnije izrade: kosa se straga slagala u *cup* ili u vijenac od dvije pletenice, a sprijeda je glatko češljana na razdjeljak - sredinom ili sa strane glave. Frizura se učvršćivala šećerom i vodom ili svinjskom mašću. Uređeno oglavlje ukrašavalo se grančicama asparagusa, *šumice*, cvjetićima *muškatla*. Kićenje zlatnicima *dukatićima* na užem županjskom području nije bilo rašireno. Danas folklorne skupine najčešće primjenjuju ovaj posljednji oblik frizure (ili, eventualno, *brenovanje*),⁵⁰ pri čemu se koriste *cupovi* od odrezane kose (sl. 5).

Tijekom prve polovice 20. st. mladenkina kosa slagala se u djevojačku frizuru, a na čelu je obično bio kupovni vjenčić od bijeloga voštanog cvijeća. U ponoć se djevojačka frizura zamjenjivala oglavljem udane žene - *kubom*, što je obično bio kumin posao. Nekada su mladenci već nakon ponoći napuštali svatove pa je ovaj svečani čin izostajao.

Kompletno uređeno oglavlje udane žene u Županji i Štitaru naziva se *kubom*. Način češljanja kose i pokrivanje maramama danas je u ova dva mjesta isti, iako se prema nekim podacima daje naslutiti da to u prošlosti nije bilo tako. Oglavlje današnjeg oblika ustalilo se početkom 20. st.

Kosa se podijeli na prednji i stražnji dio. Od *razdjeljka*, koji ide sredinom glave, pletu se pletenice u *četvero*, *petero* ili *šestero* na svaku stranu. Ispod pletenica, na potezu od uha do rubova čela, dolaze *šiške*, kratki pramenovi kose glatko začesljani prema licu. Od stražnjeg dijela kose plela se pletenica i slagala na zatiljku. Da bi se dobilo malo ispupčenje, na *cup* se pričvršćuje blago savijeni uski karton. Cjelokupna frizura nekada se radila od vlastite kose, a tijekom 20. st. uobičajilo se korištenje *šiški*, *pletenica* i *cupova* od odrezane kose. Na ovako složenu kosu stavljala se najprije tkana bijela kapica (*pocalica*) s provučenom uzicom, kojom se pričvršćivala na glavu.⁵¹ Rub *pocalice* redovno je kukičan, *opheklan* jednobojnim koncem. Slijedi dijagonalno presložena crvena četvrtasta marama (*krpa*) od kupovnih tkanina, na čelu složena u nekoliko nabora (da izgleda deblja, tj. da se kasnije vidi ispod gornje marame). Krajevi marame slažu se oko kose skupljene na zatiljku. Ovako uređeno oglavlje bilo je svakodnevna i radna varijanta, a ujedno predstavlja temelj za sve ostale oblike povezivanja. Sredinom 20. st. žene su počele napuštati svakodnevno povezivanje glave u *kubu*.⁵²

⁴⁸ Nije utvrđeno porijeklo i značenje ovoga naziva.

⁴⁹ Antun Radić pisao je protiv *brenovanja*, smatrajući ga novom modom.

⁵⁰ *Brenovanje* se radi u frizerskom salonu "Anđelka" u Županji, vlasnice Anđelke Božić.

⁵¹ U Štitaru se rabi naziv *kapara*.

⁵² Jedino se u Štitaru još danas mogu naći mlađe žene povezane glave.

Uz stariju varijantu ruha – *vezenku*, u županjskom kraju nosile su se bijele *tkane marame* četvrtastog oblika, dijagonalno presložene, s krajevima svezanim pod bradom ili podignutim na tjeme. Rubovi marame ukrašavani su različitim vrstama bijelog veza. Ispod *tkane krpe* dolazilo je kompletno uređeno temeljno oglavlje sa *šiškama*, pletenicama, *pocalicom* i crvenom maramom. Pri radu u polju, kao najbolja vrsta zaštite od sunca, također se nosila ovakva marama.

U svečanim prigodama mlade su snaše (do navršenih otprilike 35 godina) glavu pokrivala *crvenom svilom* – kupovnom maramom od fine svile različitih nijansi crvene boje. Ove su marame bile četvrtastog oblika, nosile su se dijagonalno presložene, a stražnji dio slagao se na poseban način. Krajevi marame nisu omatani oko pletenice, nego su se podizali prema gore, tako da vrh (*repić*) stoji u vis. Na dijelu oglavlja ispod repića pričvršćivao se komad crne *sometne* tkanine, da se ispod ne vidi kosa. Marame od crvene svile ponekad su, uz rub čela, bile ukrašene uskim zlatovezom – *obodom*. *Crvena svila* nosila se u crkvu za velike blagdane – na Veliku Subotu, Polnoćku ili u procesijama na blagdan Presvetoga Srca Isusovog. Ovaj je običaj u Županji nestao sredinom pedesetih godina prošloga stoljeća. U Štitaru se u *crvenu svilu* povezivalo svake prve nedjelje u mjesecu, a još se i danas u svadbama mogu primijetiti gošće s mladoženjine strane ovako uređenog oglavlja.⁵³ (sl. 6)

Do sredine 20. stoljeća u Županji je postojao običaj da se mlada snaša prvi dan nakon svatova poveže u crni *zavoj sa zlatom* – svekrvin dar.⁵⁴ Isti se *zavoj* nosio i na misu prve nedjelje nakon svatova te ponekad na velike svetkovine.⁵⁵

U svečanijim prigodama (npr., za Uskrs, velike sv. mise kroz godinu) na crvenu maramu stavlja se *zavoj* - svilena marama trokutastog oblika ukrašena širim zlatovezom na čeonom dijelu, kao i malim motivom na onom mjestu, koje dolazi straga na ispupčenje. Osim crnih *zavoja*, koje su mladim snahama darivale svekrve, javljaju se najčešće nijanse smeđe, bordo, plave i zelene boje. Motivi su obično rađeni zlatovezom preko papira, oivčeni *živom žicom* (spiralnom žicom) i decentno ukrašavani šljokicama. Udubine u predjelu oko ispupčenja kose, tj. *kube*, popunjavaju se *ružicama*, ukrasom izrađenim od žice, sitnih perlica i uskih papirnatih vrpci. Raznobojne svilene marame trokutastog oblika, s manje ukrasa izvedenog u zlatu (samo uz rub čela), predstavljale su manje svečanu varijantu i nosile su se obično drugi dan većih crkvenih blagdana. Nazivali su ih *obodima* – prema uskom ukrasu. Svečano oglavlje žene nisu slagale same, nego su taj posao povjeravale svojoj prijateljici ili kojoj od vještijih žena.

⁵³ Na svadbi Marka i Kate Maroševac 2003. godine mnoge gošće s mladenkine strane (iz Štitaru) pojavile su se povezane u *kubu*.

⁵⁴ Pojedine kazivačice navode da su ranije, kada se tek počelo zlatovezom ukrašavati oglavlje, svi *zavoji* bili od crne (atlas) svile. Lovretić je zabilježio da su se Županjke blagdanom *zavijale u zlatare* vezene najviše na crnom i plavom atlasu (Lovretić, 1990:121).

⁵⁵ U Gradištu je mlada snaha prvoga dana nakon svadbe oglavlje običavala kititi paunovim perjem. Na svadbama u Štitaru oglavlje su kitile perjem žene koje su bile gošće s mladoženjine strane.

U sklopu mladenkinog oglavlja veo *šlajer* pojavio se nakon Drugoga svjetskog rata, a Šokice ga, u pravilu, nisu nosile. Kasnije je učestala njegova primjena uz različite druge ukrase mladenkinog oglavlja. Mladenki se ponekad prije plesa skidao veo i na glavu stavljala kupovna marama svijetlih boja.

U razdoblju od Korizme do Uskrsa glava se povezivala običnom kupovnom štofanom *krpom* ili nešto ljepšom maramom sa sitnim uzorcima – *delinkom*.⁵⁶ *Delinke* su se najčešće nosile na rane mise ili na *veće svece*, kada su se starije žene pokrivala običnim štofanim *krpama*. Zimi su prevladavale jednoboje ili uzorkovane plišane marame s kraćim resama. Deblje marame tamnijih boja, na kojima je samo s lica bila otisnuta određena *muštra*, nazivali su *farbaricama*.

Tijekom Korizme i Adventa i djevojke su u crkvu dolazile glave pokrivene kupovnim maramama ili *delinkama* tamnijih boja. U *žalosti* su djevojke i žene nosile crne kupovne marame. U pravilu, u svečanim prigodama nosili su se *zavoj sa zlatom*, *crvena svila*, *obod* ili samo svilena marama, a običnim danima, ljeti marame od tanjih kupovnih tkanina, a zimi plišane marame raznih boja. Sve ove vrste marama (osim *zavoja*) nosile su se dijagonalno presložene i vezane pod bradom.

Zaključak

Od kraja 19. st. do današnjih dana tradicijsko odijevanje u županjskoj Posavini pretrpjelo je brojne izmjene. Osim osnovne podjele na *Elferiju* i *Cvelferiju*, svako se selo prepoznaje po određenim oblicima, nazivima i načinima ukrašavanja pojedinih odjevnih elemenata. Muško tradicijsko odijevanje napušteno je već krajem 19. i početkom 20. st. Žensko tradicijsko odijevanje u Županji i bližim selima (Bošnjaci, Štitar) zadržalo se u svakodnevnoj uporabi duže nego muško, ponegdje do početka 20. st. Osnovni dijelovi odjeće, *oplećak* i *vezenka*, odijevali su se i dalje pri obavljanju poljskih radova.

Od druge polovice 19. st. razvijao se noviji oblik ruha namijenjen svečanim prigodama. Njegova vrijednost ogledava se u upotrebi većih količina tkanja (više pola) za osnovne dijelove i korištenju finih tvorničkih tkanina iz Europe (različite vrste svile) za ostale dijelove nošnje. Uže županjsko područje poznato je po *ručnim radovima* (*šlinganju*, *rišaljeu*, *toledu*, *necu* i drugim), izrada kojih se gotovo razvila u profesionalnu djelatnost domaćih žena pa su osnovni dijelovi ruha bogato ukrašavani upravo ovim vezovima. Od prve polovice 20. st. sve više se primjenjuje ukrašavanje zlatovezom preko papira. Ovaj noviji tip nošnje žene su redovno odijevale u crkvu na velike blagdane sve do sredine 20. st.

⁵⁶ Postojale su i nešto deblje *poldelinske* marame.

Napuštanjem svakodnevne upotrebe tradicijskog ruha žene su počele nositi, krajem mu slične, suknje i bluze izrađene od tvorničkih materijala. Nekadašnji donji dijelovi odjeće (*donja rubina, unterok*) zadržali su svoju prvobitnu funkciju donjeg rublja. Ovakvo svakodnevno *šokačko* odijevanje danas je prisutno još samo kod žena rođenih tridesetih godina 20. st. i nestat će s tom generacijom. Novije generacije nose isključivo tvorničku odjeću suvremenih krojeva.

Šokačko stanovništvo ovoga kraja ponosi se svojom *graničarskom* prošlošću, starim običajima, pjesmama i plesovima, a posebno svojom *narodnom nošnjom*, koju s ljubavlju čuva. S ciljem očuvanja tradicijskih posebnosti županjskog kraja svake se godine u pokladnom razdoblju (od 1968.) u Županji održava manifestacija "Šokačko sijelo", na kojoj uglavnom sudjeluju KUD-ovi iz sela Vukovarsko-srijemske i susjednih županija. Za tu se prigodu iz starih *šifonjera i ladičara* vadi i odijeva najljepše *ruvo* pa do izražaja dolazi svo njegovo bogatstvo i raskoš.

U posljednje vrijeme izrađuju se novi kompleti narodnih nošnji koji, prije svega načinom ukrašavanja, ne slijede tradiciju tipične županjske nošnje. Razumljivo je da svako vrijeme ima svoja estetska mjerila, ali držim da ona ne bi smjela brisati lokalne raznolikosti, u kojima leži bogatstvo i vrijednost hrvatskih narodnih nošnji. Tradicijsko odijevanje sela u *Cvelferiji* neka bude predmetom daljnjih istraživanja.

Literatura:

1. Anić V. i Goldstein I. (1999) *Riječnik stranih riječi*, Zagreb, Novi Liber
2. Forjan, J. (2003) *Kod bečarskog križa: narodne nošnje okolice Vukovara i Iloka*, Posudionica i radionica narodnih nošnji, Zagreb, Gradski muzej, Vukovar, str. 16-32
3. Gušić, M. (1955) *Tumač izložene građe*, Etnografski muzej Zagreb
4. Lovretić, J. (1990) *Otok*, Privlačica, Vinkovci
5. Juzbašić, J. (1994) *Crkveno ruho Cvelferije*, Županja, Zavičajni muzej »Stjepan Gruber« u Županji i »Duhovno hrašće« Drenovci
6. Juzbašić, J. (1994) Iz etnografske baštine, u: *Županjski vijenac*, Županja, Hrvatski radio Županja, str. 92-99.
7. Juzbašić, J. (1997) Etnološke teme županjskog kraja, u: *Županjska Posavina*, Vinkovci, Slavonska naklada »Privlačica« Vinkovci, str. 20-29
8. Juzbašić, J. (1997) *Ženska oglavlja u Županjskoj Posavini*, Županja, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji
9. Krstonijević, I. (1982) *Čobanske igre*, Županja, Narodno sveučilište, Muzej u Županji
10. Lechner, Z. (2000) *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema*, Zagreb

11. Lešić-Bartolov, I. (1975) Šokadija i Šokci graničari, u: *Županjski zbornik 5*, Županja, Muzej u Županji, str.132-144
12. Svirac, M. i Juzbašić, J. (1994) »Spremila sam se u šokačko« i »Nosim se šokački«, u: *Studia ethnologica Croatica vol. 6*, Zagreb, str. 159-171
13. Toldi, Z. (1979) *Dijete i njegov svijet*, Muzej Brodskog Posavlja

5.01

5.02

5.04

5.01

5.02

5.04